

KUR'AN ÖĞRETİMİ VE HAFIZLIK EĞİTİMİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

Dr. Yavuz FIRAT

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
yfirat@erciyes.edu.tr

Öz

Kur'an'ı Kerim, kendine ait özellikleriyle vahiy süreci içerisinde hem yazım (kitabet) hem de okuma (kıraat) yoluyla tespit edilmiş ilahî bir kitaptır. Arap dili ile nazil olmasına rağmen, okuma bakımından normal bir Arapça metnin okunuşundan farklılık arz eder. Onu insanlara ilk olarak okuyan Hz. Peygamber (a.s)'ın okuyuş tarzından hareketle bir takım kurallar ortaya konmuştur. Bu kuralların yer aldığı bir ilim dalı olan tecvid'in ana konusu harflerdir. Harflerin mahreçlerinden çıkartılması ve okuma esnasında almaları gereken sıfatlarının kendilerine verilmesinin ehemmiyeti kadar, hareketlerine göre seslendirilmeleri de o derece önemlidir. Harfin mahrecinden çıkarken, sıfatlarına göre hançerenin ayarlanması mahareti demek olan seslendirme, okumada mümkün olduğu kadar ses birliğini sağlayacak ve Kur'an kıraatini hatalı okuyuşlardan koruyacaktır. Bu husus Kur'an öğretiminin ilk basamağını oluşturmaktadır. Ardından ancak, diğer öğretim kurallarına geçilecektir. Kur'an'ın okunması kadar, onun ezberlenmesi de (hıfz) önemlidir. Gerekli alt yapının oluşturulmasından sonra ancak ezberleme merhalesine geçilmelidir. Cüz sonlarındaki sahifelerden başlayarak, sahife başından sonuna doğru ezberlemek üzere, "parçadan bütüne" prensibine bağlı kalınarak ezberleme yöntemi diğer yöntemlere göre daha verimlidir. Ezberleme ameliyesinde öğrenci kadar öğretmenin de gayreti önemlidir.

Anahtar kelimeler: Kıraat, Tecvid, Mahreç, Hareke, Hıfz

SOME REFLECTIONS ON THE TEACHING OF QUR'AN AND EDUCATION OF MEMORIZING IT

Abstract

The Holy Qur'an is a divine book which was established through writing and recitation with its unique characteristic in the period of revelation. Although it was revealed in Arabic, in recitation it shows differences from the recitation of ordinary Arabic text. Several rules have been put down by taking the recitation of the first reciter prophet Muhammed (pbuh) as a model. These rules are collected by the science of Tajweed which primarily studies the letters. During the recitation it is important to produce the sound of letters from the proper places (makhraj) by giving necessary attributions to them as well as sounding them according to the vowels. While producing sound of a letter it is vital to adjust the larynx according its attributions. This voicing will provide the voice unity in the recitation and will save the Qur'anic recitation from defects. This consists of the first step in teaching of Qur'an. Other rules of teaching follow this. Memorizing of the Qur'an is as important as its recitation. After establishing a base comes the memorizing. One starts from the last pages of the chapters (juz) moving toward the beginning. This is called the method

of from pieces to the whole. This method proved to be more practical than others. In the process of memorizing effort of the instructor is as important as the students.

Key Words: Recitation, Tajweed, Makhraj, Vowel, Memorizing.

GİRİŞ

Yüce Allah, insan ile iletişimini gönderdiği kitaplarla sağlamıştır. Allah'ın insanlardan kulluk boyutunda yapmalarını istediği emirleri, tavsiye ve öğütleri veya yapmamalarını istediği yasakları hep bu yüce kitaplarda yer almıştır. O'nun insanlığa gönderdiği kutsal kitaplar halkasının sonuncusunu yüce kitabımız Kur'an'ı Kerim oluşturmaktadır. Gönderilen her kutsal kitap gibi Kur'an'ı Kerim'de, diğerleri ile mukayese edilemeyecek tarzda insanlar tarafından okunmuş, anlaşılmaya çalışılmış ve rehberliğinde bir hayat tarzı sürdürülmek konusunda gerekli çaba gösterilmiştir. Kur'an'ı Kerim'in gerek bir nesne olarak nasıl okunması ve gerekse okuyan bir özne olarak insanın okurken nasıl bir hâlet-i rûhiyye içerisinde bulunması gerektiği konusunda pek çok eserler yazılmıştır. Bu çalışmamızın, özellikle Kur'an'ın okunması, harf ve lafızlarının seslendirilmesi konusunda bu alanda yazılmış eserler yanında onlara bir katkı sağlayacağı kanaatini taşımaktayız. Yine bu çalışmamızda, Kur'an öğretimi ve hafızlık eğitimi konusundaki düşüncelerimize de yer vereceğiz. Zira ele alacağımız hususların, memleketimizde Türkçe olarak yazılmış eserlerde görebildiğimiz kadarıyla yeterince incelenmediğini düşünmekteyiz.

Çalışmamıza Kur'an'ı Kerim'in nasıl bir kitap olduğu ile ilgili özelliklerini vurgulayıp üzerinde duracağımız hususlara kapı açacak tarifini yaparak başlamak istiyoruz. Ne ile uğraştığımızın tam olarak farkında olmak için bahsedeceğimiz hususların bilinmesi gerektiğine inanıyoruz.

“Okuma” anlamına gelen Kur'an'ı Kerim'i¹ alimler şöyle tarif etmişlerdir. “Arap dili ile Hz. Muhammed (s.a.v)'e indirilen, bize rivayet ve kitabet (yazım) yolu üzere mütevatir olarak nakledilen, mu'ciz, tilaveti ile ibadet edilen, Fatiha Sûresi ile başlayıp Nas Sûresi ile son bulan Allah kelimeleridir.”² Bu tarifte Kur'an'ı Kerim'in dört özelliği bizim dikkatimizi çekmektedir. Bunlar: a) Arap dili ile indirilmiş lafız olması. b) Bize kadar mütevatir bir şekilde nakledilmesi. c) Tilaveti ile ibadet edilmesi. d) Allah kelamı olmasıdır. Bu özellikler üzerinde kısaca durmak istersek, birinci madde ile Kur'an'ın Arap dili ile indirilmiş olduğu

¹ Kaynaklarda lügat anlamı itibariyle Kur'an isminin, Allah kelamına has, hiçbir kökten türememiş özel bir isim; KRN kökünden türemiş ayet ve sûreleri bünyesinde iç içe bulunduran bir isim; KRE kökünden türemiş, hemzeli, ismi meful manasına GUFRÂN vezninde (okunan kitap anlamında) bir mastar veya toplama, biriktirme anlamına gelen KUR' kökünden FULÂN vezninde bir mastar olduğuna deyilmektedir. Görüşlerin en isabetli olanı ile ilgili olarak bak: (Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut ts, I/50-51).

² Pezdevî, *Usul, (Keşfu'l-Esrâr)*, Beyrut, I/38. İki nolu dipnot; Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhilu'l- İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Mekke, I/12; Hallâf, Abdulvehhâb, *İlmu Usuli'l-Fıkıh*, İstanbul 1984, s. 22-23.

anlatılmaktadır ki, bununla onun tercüme ve tefsirlerinin Kur'an olamayacağı ifade edilmiş olmaktadır. Bize kadar mütevatir bir şekilde nakledilmiş olması ise onun gerek ezberleme ve gerekse kitabet (yazım) yolu ile bize kadar orijinal şekli ile gelen Kur'an olduğunu anlatmaktadır. Öyle ki son arza olayında³ Hz. Cibril ile Hz. Peygamber (a.s.)'ın birbirlerine karşılıklı olarak okudukları Kur'an Hz. Ebubekir döneminde cem edilmiştir. Hz. Osman döneminde ise aynı Kur'an çoğaltılarak İslam beldelerine gönderilmiş ve böylece söz konusu Kur'an'ların aynılığı olmasa da onlardan hareketle istinsah edilen Mushaflar, zamanla yazının da bir takım değişiklikler kazanması sonucu yazılarak zamanımıza kadar ulaştırılmışlardır.⁴

Kur'an'ın tarifinden anlaşılan bir özelliği de onunla ibadet ediliyor olmasıdır. İbadetlerin en üstünü olarak kabul edilen ve müslümanların hayatında her gün beş defa olarak kılınan namazın rükünlerinden biri de Kur'an okumaktır. Kur'an okumaksızın namazın caiz olmayacağı konusunda alimler ittifak etmişlerdir.⁵ Bunun ötesinde sadece Kur'an okumanın bile ibadet olduğunu ifade eden hadisler mevcuttur: "Ümmetimin ibadetinin en üstünü Kur'an okumaktır"⁶ gibi hadisler bu hususta birer örnektirler. Kur'an'ın diğer bir özelliği ise onun Allah kelamı olmasıdır.⁷ Bu hususiyeti ile Kur'an, melek, cin veya beşer sözü olmaktan ayrılmıştır. Açıkladığımız bu özellikleri ile Kur'an, -kendine has orijinal yapısıyla- Allah'ın insanlığa gönderdiği son ilahî hidayet kaynağıdır. Nazil olduğu günden itibaren davetine kulak veren müslümanlar tarafından okunmuş ve kendisiyle tarih boyunca ibadet edilmiştir ve edilecektir. Namaz gibi değeri yüce bir ibadeti yerine getirmek için, en az namazın caiz olacağı kadar Kur'an'dan bir miktar okumak mecburiyetinde olduğumuz gibi,⁸ yüce kitabımızla ünsiyet kurup onun lafızlarının feyzinden istifade etmek ve adeta Rabbimizle konuşmak için de aynı zorunluluğu içimizde hissetmekteyiz. Zaten Kur'an'ı Kerim'de onu okumamız bize emredilir. Vahiy sürecinin henüz başlarında inen Müzzemmil Sûresinde Hz. Peygamber (a.s.)'a hitaben Allah Teâlâ, "Rasulum! Kur'an'ı tane tane oku"⁹ buyurarak gece kalkıp dua ve ibadet etmesini, Kur'an okumasını, bunun insan için çok önemli ve etkili olduğunu ifade etmektedir. Aynı sûrenin son ayetinde ise Hz. Peygamber (a.s.)'ın arkadaşlarıyla birlikte gece namazına kalktığı ve iki defa "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun"¹⁰ hükmü yer almaktadır. Kur'an okumakla

³ Hz. Peygamber (a.s) kendisine vahyedilen her ayeti hem yazdırıyor hem de her sene Cebrail (a.s.)'a bütün vahyedilenleri okuyordu. Vefat ettiği sene ise kendisine vahyedilen Kur'an'ı iki defa Cebrail (a.s.)'a arz edip okudu. Bu olaya "arza olayı" denmektedir. (Sicistânî, Ebubekir Abdullah b. Ebî Davud Süleyman b. el-Eş'as, *Kitâbu'l-Mesâhif*, Mısır 1936, s. 5).

⁴ Hüsnî Şeyh Osman, *Güzel Kur'an Okuma*, (Çev: Yavuz Fırat), Ankara 2006, s. 342 vd.

⁵ İbn Rüşd, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetu'l-Müctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*, İstanbul 1985, I/98.

⁶ Suyûtî, *İtkân*, 1/104. Sirâcuddîn, Abdullah, *Tilâvetu'l-Kur'ani'l-Mecîd*, Halep 1984, s. 36.

⁷ Bakara 2/75; Fetih 48/15.

⁸ Hanefî mezhebine göre farz olan kıraat için, her rekatta üç kısa ayet ya da üç kısa ayet uzunluğunda sadece bir ayet okunmuş olması yeterlidir. Abidîn, Alâuddîn, *el-Hediyyetu'l-Alâiyyeh*, İstanbul 1984, s. 45; Bilmen, Ö. Nasuhî, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul 1962, s. 164.

⁹ Müzzemmil 73/4.

¹⁰ Müzzemmil 73/20.

İlgili buna benzer ayetler göstermek mümkündür.¹¹ Ayetlerdeki hitaplar, her ne kadar Hz. Peygamber (a.s.)'a yönelik olsa da, "emrin özel oluşu hükmün genel oluşunu engellemez" kuralı gereğince hepimize yöneliktirler. Öyleyse Kur'an okumanın Müslüman bir kimse için ayrılmaz bir vasfı olması gerektiğini söylememiz mümkündür. Bu vasfı milletimize kazandırmak amacıyla yüce ecdadımız, İslamiyeti kabul ettiği bin yılı aşkındır, insanımıza Kur'an okumayı öğretmek ve onun prensipleri doğrultusunda eğitim yaptırarak güzel bir hayat sağlamak için çeşitli kurumlar meydana getirmişlerdir. Kur'an öğretimi ve hafızlık eğitiminin etkin olarak yapıldığı ve vatandaşların din eğitimi ihtiyacını karşılamak üzere devlet eliyle açılmış Kur'an Kursları, mezkur kurumların günümüzdeki birimlerinden sadece bir tanesidir.

2000 yılında yürürlüğe giren Kur'an Kursları yönetmeliğinde, bu kurumların amaçları içerisinde, uygun nitelikli vatandaşlara;

- a) Kur'an'ı Kerim'i usulüne uygun olarak yüzünden okumayı öğretmek,
- b) Kur'an'ı Kerim'i doğru bir şekilde okumayı sağlayıcı bilgileri (tecvid, tashîh-i hurûf ve talim) uygulamalı olarak öğretmek,
- c) Hafızlık yaptırmak vs. gibi hususların dışında burada anmadığımız başka maddeler de yer almaktadır.¹²

Görüldüğü üzere hafızlık gibi önemli bir görev, başka kurumlara değil de, resmen sadece Kur'an Kurslarına verilmiştir. Bu vazife Kur'an Kurslarını çok önemli kılmaktadır. Açıldıkları günden beri bu kurumlarda pek çok hafız yetişmiş ve dini ihtiyaçları karşılamak üzere kurulan resmi kuruma bağlı birimlerde hizmet vermektedirler. Kurulan her kurumun işlerliği ve verimliliği konusunda bir takım problemlerle karşı karşıya gelmesi kaçınılmazdır. Sözünü ettiğimiz Kur'an Kurslarında da eğitim ve öğretim bakımından bazı sorunlar yaşanmış ve yaşanmaktadır. Bu sorunlarla ilgili olarak alanında uzman akademisyenler tarafından kitap ve makale çapında güzel çalışmalar yapılmıştır.¹³ Her hangi bir yerde meydana gelen problemlerle ilgisi olan veya kendi ilgi alanına giren kimselere düşen görev, eğer katkısı olacaksa o problemlere el atmak ve çözüm üretmeye çalışmaktır. Küçümsenmeyecek bir zaman boyunca dînî hizmetler alanında görev yapmış olmamız ve şu an itibarıyla İlahiyat Fakültesinde görevli bulunmamız ve okuttuğumuz ders itibarıyla de Kur'an Kurslarında istihdam edilen arkadaşlarla bir anlamda aynı görevi paylaşmış olmamız bizi bu kurumlarla ilişkili kılmıştır. Ben bu kısa çalışmamda Kur'an Kurslarında gerçekleştirilen öğretim hakkında şahit olduğum (bence) kusurlu birkaç husus hakkında öneri ve

¹¹ Neml 27/92; Bakara 2/121; Âl-i İmrân 3/113.

¹² Bayraktar, M. Faruk, *Kur'an Kurslarının Sorunları ve Geleceği İle İlgili Bazı Düşünceler*, (Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu), Kayseri 2003, s. 199.

¹³ Koç, Ahmet, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, Ankara 2005, Aydın, A. Rıza, *Kur'an kursu Öğreticilerinin Mesleki Sorunları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, OMÜSBE, Samsun 1991); Bayraktar, M. Faruk, *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul 1992.

tavsiyelerde bulunmak ve hedeflenen zamanda bitirilmesini sağlamak amacıyla, hafızlık eğitimi konusunda bazı düşünce ve tecrübelerimi ifade etmeye çalışacağım. Bunun hem Kur'an Kursları ve hem de Kur'an tedrisatının yapıldığı diğer kurumlar için faydalı olacağını ummaktayım.

I. KUR'AN OKUMANIN ESASLARI

Kur'an, Arapça indirilmiş bir kitap olmakla birlikte,¹⁴ onun okunması, sıradan bir Arapça metni okumak gibi değildir. Kur'an'ı okumanın kendine özgü kural ve kaideleri vardır. Tecvid ilmi diye bildiğimiz Kur'an okuma disiplinleri, kendisine Kur'an'ın nazil olduğu Hz. Peygamber (a.s)' ın okuma tarzından hareketle ortaya konmuş bir ilim olup, Kur'an kıraatinde bu disiplinlere uymak bir gereklilik olarak kabul edilmiştir.¹⁵ Tecvitsiz Kur'an okumanın hata ve kusurdan hâli olmayacağına bu işin uzmanlarınca dikkat çekilmiştir.¹⁶

A. HARFLERİ DOĞRU SESLENDİRME ŞEKİLLERİ

Kur'an okuma işine **öncelikle** tecvid ilminin kendisine konu edindiği harflerden ve onların okuma esnasında almaları gereken seslerden başlamak gerekmektedir. Harfleri çıkış yerlerinden alacakları seslerle birlikte çıkarabilme yetisini öğrencilere kazandırmadan diğer konulara geçmemek lazımdır. Bunun için de öncelikle Arap veya Kur'an Elifbâsı¹⁷ diyebileceğimiz harf tablosunu ve harfleri öğrenmek gereklidir. Araplar harfleri “ el-hemzetu, ve'l-elifu, ve'l-hêu, ve'l-aynu, ve'l-hâu, ve'l-ğaynu v.s” şeklinde öğretmektedirler.¹⁸ Bizler ise “Elif be, te, se, cim v.s” şeklinde öğretmekteyiz. Harfler öğrenciye öğretilirken, öğretici eğer harfi, harfin alacağı ses ile öğretiyorsa, onu yanlış sesle mesela; “Be” yerine “Ba” diye öğretmemelidir. Zaman zaman Elif Cüz'ü okuyan çocuklardan harfleri saymalarını istediğimizde, onların: “Elif, ba, ta, sa” diye seslendirerek harfleri sıraladıklarını duymaktayız ki, bu yanlış bir öğretimdir. Harflerin isimleri doğru seslerle öğretildikten sonra alacakları işaretlerine geçilmelidir.

“Lâmelif” dışında 28 harften oluşan Arap Elifbâsı, harflerin çıkış yerlerine nispeti açısından çeşitli kategorilerde değerlendirilmişlerdir.¹⁹ Biz burada sadece kalın sesi kabul eden ve etmeyen harfler diye bir sınıflamaya tabi tutup, bu

¹⁴ Yûsuf 12/2; Zümer 39/28; Fussilet 41/3; Şûra 42/7.

¹⁵ Suyûtî, İtkân, I/100.

¹⁶ Kârî, Ali b. Sultan, *el-Minehu'l-Fikriyye alâ Metni'l-Cezeriyyeh*, H. 1308, s. 28-29.

¹⁷ Elifbâ, Arap dilinin seslerini ve yazı sistemini gösteren harfler dizisidir. Elifbânın, biri başlangıçtan hicrete, diğeri hicretten günümüze kadar devam eden iki dönemi vardır. “lâmelif” ile 29 harfe varan Arap elifbâsı günümüze gelinceye kadar büyük gelişmeler kazanmıştır. Daha fazla bilgi için bak: *D'Â*, İstanbul 1995, Elifbâ md.

¹⁸ Hüsnî Şeyh Osman, *Güzel Kur'an Okuma*, s. 317.

¹⁹ Hüsnî Şeyh Osman, *Güzel Kur'an Okuma*, s. 336- 338. Dipnot kısmı.

harflerin aldıkları harekeye²⁰ göre kazandıkları sesler üzerinde durmaya çalışacağız.

1. KALIN SESLİ (İSTİ'LÂ) HARFLERİN SESLENDİRİLMESİ

Tecvid ilmi ile ilgilenen alimler, Arap alfabesini oluşturan harfleri kalın sesi kabul eden ve etmeyen harfler şeklinde iki kısma ayırmışlardır. Kalın sesi kabul eden harflere isti'lâ harfleri denmekte olup bu harfler:

خص ضغط قظ

şeklinde formüle edilmiş olan 7 harftir.²¹ İsti'lâ harfleri diye isimlendirilmesinin sebebi ise, bu harfleri telaffuz ederken dilin üst çeneye doğru yükselmesindedir.²² Bir harf, sesini ortaya çıkartacak ve ona istikamet verecek şekilde üç türlü hareke alır. Bunlar fetha (üstün), damme (ötre) ve kesre (esre)'dir. Ya da bunların iki üstün iki esre ve iki ötre diye bildiğimiz tenvinli halleridir.

Kalın sesi kabul eden harfler fethalı hallerinde "A" sesi, dammeli hallerinde "U" sesi ve kesreli hallerinde ise "I ile İ" arası bir ses alırlar. Yani bu ne tam "I" ne de tam "İ" sesidir. "I" sesinden başlayıp "İ" sesine doğru giden bir sestir.²³ Kalın sesli harf kesre harekesi ile telaffuz edilirken, harf, "I" sesinden "İ"

²⁰ Hareke, harfleri doğru seslendirmek için harfin üstüne, önüne ve altına konan işaretlerden ibarettir. Lügate kımıldamak, hareket etmek anlamlarına gelir. Bir tecvid terimi olarak ise, mahrecin hareket etmesi anlamındadır. Ses ilminde ise, sese ilişen bir niteliktir. Bunlar sükûn'un karşılığı olan damme (ötre), fetha (üstün) ve kesre (esre)'dir. (İbrahim Mustafa ve arkadaşları, *Mu'cemu'l-Vasîl*, Tahran, ts). Harekeli okuyuş ise, hareke istikametinde harfi seslendirmektir. Hz. Osman (r.a)'ın çoğalttığı Kur'an'larda bu işaretler yoktu. Fetihlerin artmasıyla müslümanlığı kabul eden kimselerin çoğalması sonucu Kur'an okumayı kolaylaştırmak amacıyla acemi kimseler için harflere çeşitli işaretler kondu. Bunu ilk defa yapan Ebu'l-Esved ed-Duelî'dir.

Fetha, (yani üstün) işaretinde ağız açıldığı için ona bu manaya gelen fetha, damme (yani ötre) işaretinde dudaklar yumulduğu için ona bu manaya gelen damme ve kesre (yani esre) de alt çene biraz aşağı doğru kırıldığı için ona bu manaya gelen kesre adını verdi. Daha sonra bu işaretleri yatay elif, vav ve ya şeklinde biçimlendiren ise Halil b. Ahmed el-Ferâhidî'dir. Belirlenen bu şekiller günümüze kadar geldiler. (Hüsni Şeyh Osman, *Keylâ Nuhtie fil İmlâ*, Cidde 2005, s. 21-27; Zerkânî, *Menâhîlu'l-İrfân*, I/399 vd; Hüsni Şeyh Osman, *Güzel Kur'an Okuma*, s. 46. Fetha, damme ve kesre'yi seslendirme halinde dudakların görünümünü gösteren resimler için bak: Aynı eser, s. 48).

²¹ Bu harflere kalın olarak seslendirilmeleri hallerinde Ra harfini ve Lafzatullah'ın lamını da eklemek gerekir. Bazı okuma rehberlerinde, bahsettiğimiz bu kalın sesli harfler dışında boğaz harflerinden olan noktasız "Ha" ve "Ayn" (ح, ع) harflerinin kalın sesli harflere ilave edildiğini görmekteyiz. (Bak: Belviranlı, Ali Kemal, *Kur'an Rehberi*, Nedve Yayınları, Konya 1981, s. 6). Biz şimdiye kadar bu iki harfin kalın sesli oluşu ile ilgili bir bilgiye temel kaynaklarda henüz rastlamış değiliz. Tam aksine bu harflerin ince sesli oldukları halde kalın sesle seslendirilmesinden yakınan ve ince sesle seslendirilmesini tenbih eden müellifleri bilmekteyiz. (Noktasız Ha ve Ayn harflerinin ince sesli oluşu ile ilgili olarak bak: Hüsni, *Güzel Kur'an Okuma*, s. 45'de 13 nolu dipnot. Yine bak: s. 268 ve 274). Bu iki harfin memleketimizde yazılan Rehber Kitaplarında kalın sesli harfler arasına konması, bunların kalın sesli harfler olmasından değil, her halde biz Türklerin bu iki harfi kalın sesle seslendirmemiz hatasından kaynaklanmaktadır.

²² Kârî, *Minehu'l-Fikriyyeh*, s. 4.

²³ Kalın sesi kabul eden harfin kesre ile harekelenmesi halinde onun alacağı ses anlatılırken kesrenin; "...kalın harfe ise "I" sesi veren bir çizgidir." (Karaçam, İsmail, *Tecvid Bilgisi ve Kur'an'ı*

sesine doğru varan bir ses alır. Bundan amaçlanan ise, kalın sesli harfi kalın olarak telaffuz ederken kesresinin ince sesli oluşunu dikkate alarak o sesi de vermektir.²⁴ Mesela, kalın sesli olan “Sad” harfinin fethalı olması halinde onu “Se” şeklinde değil, “Sa” diye, damme halinde “Su” diye ve kesre halinde ise “Sı” diye, yani “İ” dan “İ”ye doğru bir sesle harfin kalınlığı ve kesrenin inceliği belirtilmelidir. Kalın sesli olan harfin kesreli halindeki sesi, yazıdan ziyade ancak okuyucunun ağzından duyarak öğrenmelidir. Kalın sesli diğer harfler de buna kıyas edilmelidir.

Kalın sesi kabul eden harflerin uzatılmaları (med) halinde de almaları gereken sese dikkat etmek gerekir. Fethalı halinde uzatılan kalın sesli harf, kendisinden sonra gelen ve onu uzatan elifi de kalın sesle okutur. Örneğin, قا صاء،ط،ظ،غا، gibi. Dammeli hallerinde, tam “U” sesi ile uzatılırlar. Mesela، صو، قو طو،ظو، غو، gibi. Kesreli hallerinde ise yine kalın sestem ince sese doğru meyleden bir sesle uzatılarak seslendirilirler. Örneğin، صی،طی، ظی، غی، قی، gibi. Yani bu hallerinde Sî, Gî örneklerinde olduğu gibi tam “İ” sesi ile uzatılmazlar.

2. İNCE SESLİ (İSTİFÂLE) HARFLERİN SESLENDİRİLMESİ

İnce sesi kabul eden harfler ise mezkur 7 harfin dışında kalan Elifbâ'nın diğer harfleri olup *müstefile* veya *istifâle* harfleri adını alırlar.²⁵ Şu beyitte toplanmışlardır:

﴿انشر حديث علمك سوف تجهز بذا﴾

Bu ismi almalarının sebebi ise seslerinin ağzın alt kısmına nispet edilmelerindedir.²⁶

İnce sesli olan harfler, fethalı hallerinde “E” sesi, kesreli hallerinde “İ” sesi ve dammeli hallerinde ise “Ü ile U” arası bir ses alırlar. Yani bu ne tam kalın “U” ne de tam olarak “Ü” sesidir. İnceltilmiş “U” olarak iki sesi de alırlar. Bu harflerin dammeli hallerinde böyle seslendirilmelerinin sebebi ise, harflerin ince sese, hareketin ise Araplardan ve ehil hafızların ağzından duyulduğu kadarı ile kalın sese sahip olmasındandır. Arapların telaffuzunda asla net olarak “Ü” sesi duyulmaz. Dolayısıyla mesela “Dal” harfini telaffuz ederken, fethalı halinde “De” diye, kesreli halinde “Di” diye ve dammeli halinde ise “Ü-U” arası bir sesle çok ince ve çok kalın sestem uzak kalarak inceltilmiş “U” sesiyle seslendirmek gerekir.

Kerim'in Kıraatı, Serhat Yayınları, s. 25); (Belviranlı, *Kur'an Rehberi*, s. 13) şeklinde yapılan tanım bizce eksik kalmıştır. Çünkü bu takdirde bazı kelimeleri seslendirmek hem zorlaşacak ve hem de kalın sesli harfe kesrenin ince sesi yansıtılmış olmayacaktır. Örneğin Kur'an'da çok sık geçen "قسط" kelimesini, Kaf harfinin kesresi, Sin harfinin sükunu ve Tı harfinin kesresi ile okuduğumuzda teleffuzu mezkur tanımdaki duruma göre zorlaşacak ve Türkçe olarak okumaya çalışırsak “Gısdı” şeklinde seslendirilecektir. Halbuki usta okuyucular bu kalın sesli harflerdeki kesrenin ince sesinin varlığına binâen bu kelimeyi Türkçe yazdığımız şekilde olduğu gibi büsbütün kalın okumamaktadırlar. Aksine harfin kalın sesli ve kesrenin ise ince sesli oluşunu dikkate almaktadırlar.

²⁴ Hüsnî Şeyh Osman, *Güzel Kur'an Okuma*, s. 190'da 21 nolu dipnot.

²⁵ Kârî, *Minehu'l-Fikriyyeh*, s. 25.

²⁶ Mağnisî, Ahmed İbn Muhammed, *Terceme-i Cezerî*, İstanbul 1280, s. 120-121.

Bunu yazı ile ifade etmek mümkün olmadığı için Türkçe yazı ile yazmaktan çekiniyoruz. İnce sesli bir harfin damme harekesiyle seslendirilmesi bizzat okuyucunun doğru telaffuzundan işitilerek alınmalıdır.

İnce sesli harflerin uzatılarak okunmaları (med) halinde de seslerine dikkat etmek gerekmektedir. İnce sesli bir harf fetha harekesi ile uzatıldığında, harften sonra onu uzatmak için gelen elif ince okunur. Örneğin, ﴿سار﴾ kelimesini okurken, Sin harfini uzatan elif'in inceltiilmiş "A" sesiyle Sin harfini uzattığını dikkatten kaçırmamalıyız. Şayet bu harfi uzatan elifin sesini biraz kalınlaştırırsak, uzattığı Sin harfinin Sad harfine dönüştüğünü duyarız. Aksine, Sin harfini uzatan elifin sesini olması gerekenden biraz daha fazla incelterek uzatırsak, bu takdirde de sanki imâle yapıyormuşuz gibi bir ses duyarız. Dengenin sağlandığı durumun ötesindeki her iki okuyuşta hatalıdır. Türkçemizde bazı kelimelerin telaffuzu, ince sesli harflerin fetha halinde uzatılmaları halinde almaları gereken ses konusunda bize örnek teşkil etmelerinden istifade etmeliyiz. Mesela kibarca telaffuz edilen **lâle** kelimesi gibi. Lâle kelimesinin lâ'sının uzatılması halinde aldığı ses, bütün ince seslilerin fetha ile uzatılmaları halinde almaları gereken sestir. Bu kelimenin uzatılan "Lâ" sına nispetle ince seslilerin fethalı uzatılışlarını iyi kıyaslamalıyız. Bu harfler kesre halinde ise "Î" sesiyle uzatılırlar. Damme harekesi ile uzatıldıklarında ise, "Ü ile U" arası bir sesle uzatılırlar. Biz Türklerin bu harfleri "Ü" sesi ile uzatmamız bir seslendirme hatası olduğu gibi,²⁷ Arapların kalın "U" sesi ile uzatmaları da yine bir seslendirme hatasıdır.²⁸ Kalın ve ince sesli harflerin hareketlere göre almaları gereken sesler öğrencilere öğretilirken bu konu savsaklanmamalı, mümkün olduğunca öğretene kimsenin her öğrenci ile ayrı ayrı ilgilenerek bu sesleri onlara kavratmalıdır. Alfabenin tüm harfleri hareketlere göre seslendirildikten sonra, ince ve kalın sesli harfler yan yana yazılarak, ince sesli harften kalın sesli harfe veya tersi ile geçiş yapılarak dil alışkanlığı kazandırılmalıdır. İki harf üzerinde doğru seslendirme denemelerinden sonra harfler daha da çoğaltılarak üç veya dört harften oluşan kelimeler üzerinde doğru seslendirme alıştırmaları yapılmalıdır. Aksi takdirde harfleri doğru seslendirme becerisine ulaşamayacaktır.

²⁷ Usta bir okuyucu olan Dr. Tayyar Altıkulaç, yazdığı Kur'an Okumaya Giriş adlı rehberinin önsözünde aynı hususa temas etmekte ve mesela (يعلمون) kelimesinin mim harfinin ince "Ü" sesi ile uzatılmasının hata olduğunu ve Kur'an öğrencilerinin bu tür hatalar konusunda dikkatli olmaları gerektiğini ifade etmektedir. (Bak: Altıkulaç, Tayyar, *Kur'an Okumaya Giriş*, D.İ.B. Yayınları, Ankara 1995, s. 5).

²⁸ Arap âlemi, konuşmalarında ince sesli bir harf ile kalın sesli bir harfin dammeli halinin telaffuzunda hemen hemen bir ayırım gözetmeksizin aynı sesi vererek konuşmaktadırlar. Hatta hafızlarının bir kısmı Kur'an okurken ince ve kalın sesli harflerin dammeli halinde gösterilmesi gereken farkı göstermemektedirler. Mesela (يسقون) kelimesinin "ق" harfi ile (يفقهون) kelimesinin "ه" harfinin telaffuzu arasında bir ayırım gözetmeksizin ikisini de kalın sesle seslendirmektedirler. Halbuki telaffuzda bu harflerden birinin kalın sesli isti'lâ harfi, diğerinin ise ince sesli istifâle harfi olduğunun belirtilmesi lazımdır. Yani ince sesli harfte harfin inceliği ve hareketin kalın sesli oluşu dikkate alınmalıdır. İlim, halkın konuşmasından değil, mütehasısların koydukları kurallardan ibarettir. (Bak: Sağman, Ali Rıza, *Sağman Tecvidi*, İstanbul 1958, s. 22'de 26 nolu dipnot).

Memleketimizde yazılan bazı Kur'an öğretim rehberlerinde bu seslendirmeler konusunda bizce eksik bırakılan veya eksik yapılan tanımlamalar olduğu gibi, bazılarında ise yanlış bilgilendirme söz konusudur: Mesela, damme harekesinin işlevini öğretmek için onu tanımlayan bir Hocamız "...İnce harfleri "Ü", kalın harfleri de "U" sesi ile okumamıza yarar." diyerek, dammeyi, bizce ince harfler hakkında tam doğru olmayan bir ifade ile tanımladıktan sonra, ifadesini düzeltmek için hemen ardından, "Fakat Arapçadaki ince harflere konan ötre, Türkçemizdeki "Ü" sesinden farklı olup "Ü" ile "U" arası bir okuyuştur." diyerek önceki ifadesini tashih etmeye çalışmakta ve bazı örnekler vermektedir.²⁹ Yine Kur'an öğrenecekler için rehber eser hazırlayan bir başka Hocamız da ötreyi tanımlarken "İnce harfleri "Ü" ile kalın harfleri de "U" ile okutur" diyerek bizce ötre işareti için ince harfler hakkında doğru olmayan bir tanım yapmaktadır.³⁰ Kur'an öğrenecek kimseleri yanlış yönlendirecek şekilde benzer birçok hatayı bünyesinde bulunduran seslendirilmiş görüntülü ve görüntüsüz eserler pek çoktur. Bunlardan sakınmak lazımdır. Bu konuda rehber yazan yazarlarımızın en önemli hatalarından biri de, rehber kitaplarında öğretim için örnek olarak verdikleri Arapça kelimelerin okunuş biçimlerini Türkçe ifadelerle vermeye çalışmış olmalarıdır. Arapça kelimelerin telaffuzlarının asla karşılığını veremeyecek olan bu yeni harflerle Kur'an öğretilmeye çalışılması yanlış bir yoldur.³¹ Bizlere düşen görev, Kur'an lafızlarını seslendirmede ehil olan okuyucu hafızların ve özellikle de ehil Arap okuyucularının okuyuşlarından Arap harflerinin seslendirilme biçimlerini öğrenmeye çalışmak olacaktır. Ehil Arap okuyucuları diyorum. Zira onların içerisinde de okuyuşlarında hatalı olan kişiler çoktur. Seslerinin yüksekliğine ve yaptıkları nağmelerin renkliliğine ve bir nefeste uzun okuyuşlara odaklanarak kıraatı gölgede bırakanlar mevcuttur. Bununla birlikte her milletin kendi dilini en iyi konuşacağı kabulünden hareketle Arapların da Arapçayı en iyi konuşacağı bir gerçektir. Her ne kadar dil itibariyle Arapça olsa da okunuşu itibariyle sıradan Arapça bir metinden farklılık arzeden Kur'an kıraatı konusunda, fonetiğine uygun tarzda icra eden Arapların okuyuşlarından istifade etmeliyiz. Öyle ki, bu anlamda bizler, Arapların Kur'an'ın harf ve lafızlarını seslendirmelerinden istifade etmekle de yükümlüüz. Zira Hz. Peygamber (a.s) "Kur'an'ı Arap nağmeleri ve onların seslendirdikleri şekilde okuyun. Sizleri ehli kitap ve isyankârların makamlarından

²⁹ Karaçam, *Tecvid bilgisi ve Kur'an'ı Kerim'in Kıraatı*, s. 25- 26.

³⁰ Belviranlı, *Kur'an Rehberi*, s. 14.

³¹ Bu konuda hazırlanmış bazı Kur'an okuma rehberlerinde harflerin ince ve kalın sesli oluşlarına karşılık olması ve doğru seslendirmeyi sağlaması amacıyla harfler altına transkripsiyon işaretleri konmuştur. Hazırladığı "*Kur'an Okumaya Giriş*" rehberinde öğretim için örnek olarak verdiği Arapça kelimelerin karşılıklarını Türkçe yeni harflerle ve transkripsiyon edilmiş şekilde veren Tayyar Altıkulaç, "Arapça kelimelerin karşılıklarının yeni harflerle verilmiş olması Kur'an öğrenecekleri aldatmasın. Bunlar hiçbir zaman Arapça kelimeleri okumada onların tam karşılıkları olamaz. Başlangıç devresinde harflerin gerçek sesleriyle kulaklarımızı doldurduğumuz ve bu sesleri çıkartmaya ağızımızı alıştırdığımız güne kadar ehil kişilerden yararlanmalıdır" demektedir. (Altıkulaç, *Kur'an Okumaya Giriş*, s. 6).

sakındırırım...³² buyurmuştur. İbn Cezerî'nin mukaddimesinin bazı nüshalarında yer aldığı kadarıyla, Hadis-i Şerifte ifade olunan bu yükümlülüğümüzü o, bir beyti ile şöyle dile getirmektedir:

و يقرأ القرآن بالتحقيق مع حدر وتدوير وكل متبع
مع صوت بلحون العرب مرتلا مجودا بالعربي

Kur'an; "hadr, tedvîr ve tahkîk okuyuşu ile okunur. Bunların hepsi uyulan okuma biçimleridir.

Arap luhûnu³³ ile olan bir sesle birlikte, Arapça olarak tecvitli ve tane tane okunur".³⁴

Burada Arap elhanından amaçlanan, Arapların Kur'an'ı tabîî olarak okumaları ve tabîî olarak (lafızları) seslendirmeleridir. Fısk ehlinin elhanı ise, musîkî kurallarından istifade ile elde edilen makam ve nağmelerdir. Hadis-i Şerifte ifade olunan emir, hüküm açısından (vücüb değil) nedb/mendub olarak yorumlanır. Yine Hadis-i Şerifteki fısk ehli ve kitap ehlinin elhanından dolayı vurgulanan yasaklama ise, eğer lahin (makam/nağme) ile birlikte harflerin lafızlarını korumak mümkün oluyorsa, hüküm olarak bu okuyuş mekruh olmakla yorumlanır. (Bu aynı zamanda tahrimen mekruh yani haram anlamına da gelebilir). Aksi takdirde lahin ile birlikte harflerin telaffuzlarını korumak mümkün olmuyorsa, bu lahin ile okuyuş haram olarak yorumlanır.³⁵

Bu bilgilerden hareketle şunu söylemek mümkündür. Kur'an kıraatinde onun harf ve lafızlarını seslendirme açısından ehil olan Arap okuyucularının seslendirme biçimlerine uymak ve onların tabîî olan seslendirmelerinden istifade etmek en uygun ve en doğru yol olmakla beraber, kıraat ve telaffuzu bozmadan ve bunları makam ve nağmelere feda etmeden, ölçülü bir şekilde musîkî makamlarından istifade etmenin de imkan çerçevesinde olduğudur. Öyleyse kıraatı kerahetten kurtarmak için harflerin telaffuzuna asla halel getirmeyecek şekilde her şeyin hakkını vererek, makamlardan ve bir dili konuşanlar olarak kendi tabiatımıza özgü seslerimizden istifade etmekle birlikte, onu, birebir musîkî kalıplarının içerisine sokmadan, Arap fonetiğine uymayı temel alarak, icra yorumunda bir sentez yapıp kendi okuyuş formumuzu oluşturabilmeliyiz. Bahsettiğimiz bu husus uzun bir zaman içerisinde gelinebilecek yolun son halkasını teşkil eder. Ancak Kur'an öğrenmek arzusunda olan kimselere ilk etapta bahsini yaptığımız Kur'an

³² Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *Şuabu'l-İman, (mahtut)*, II/10.

³³ Luhûn, Lahin kelimesinin çoğulu olup birkaç manaya gelmektedir. Lahin, sözün fehvası, yani söylenme üslubu anlamındadır. "Sen onları (ehli kitabı) sözlerinin üslubundan tanırsın" (47/Muhammed, 30) ayetinde bu manadadır. Sözü terennüm ederken nağme yapılması, uzatılmayacak yerde uzatılması, ifadenin bozulması anlamına gelen tadrîb (تطريب) veya okuma esnasında sesi defalarca yükseltip alçaltma anlamına gelen terc'i (ترجيع) anlamındadır. Kıraatte terc'i ise, harfleri tekrarlamaktır. (Bak: Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Cam'i li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut, XVI/252; I/16- 17; Bir tecvid terimi olarak daha çok okuyuşta hata yapmak anlamındadır. Hüsnî Şeyh Osman, *Güzel Kur'an Okuma*, s. 44- 45).

³⁴ İbn Cezerî, *Mukadime-i Cezerî*, Haz: M. Sadi Çögenli, s. 7 (Arapça kısım).

³⁵ Kârî, *Minehu'l-Fikriyyeh...*, s. 32-33.

harflerinin doğru seslendirilmesinden ve yerlerinden çıkarılmasından başlanılmalı ve uzun zamanı alacak olsa da okuma san'atında uzmanlaşma gibi bir idealde motive edilmelidirler.

B. KELİMELERİN TECVID DİSİPLİNİ İÇERİSİNDE ÖĞRETİLMELERİ

Kur'an harflerini tanıyan, onları doğru seslendirmeye çalışan ve asıl yerlerinden çıkarılmasını öğrenen öğrencilere **ikinci olarak** okuyacakları Kur'an'ın kelime ve metinlerini tecvid disiplini içerisinde öğretmeye çalışmak olacaktır. Kur'an kelimelerine nasıl başlanıp (ibtida), üzerlerinde nasıl durulacağı (vakıf) hakkında zaman zaman bilgiler vererek, harekeli bir harf ile ancak telaffuza başlamanın mümkün olacağı ve vakıf halinde ise kelime sonundaki harfin sakın yapılarak durulacağı öğretilmelidir.³⁶ Bir nefeste öğrencinin gücü yettiği kadar kelimeleri kekeleme (tekrar) yapmadan ve mümkün mertebe takılmadan okuması sağlanmaya çalışılmalıdır. Bir nefeste üç dört kelime gibi az bir miktarın sahih olarak okunması sağlanınca, belli bir zaman sonra aynı disiplin içerisinde okunan metnin hacmi kendiliğinden artış gösterecektir. Bu esnada tecvid bilgilerini öğretmek de gerekli değildir. Ama öğrenci veya okuyucuların Kur'an'ı tecvitli okumalarını sağlamak lazımdır. Mesela,

﴿ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴾

şeklinde ayrı ayrı okuma imkanı olan kelimeleri tek kelime olarak ﴿ سَمِيعَبَصِيرٌ ﴾ şeklinde, tenvini (yani iki ötreyi) “Be” harfine katarak, (tenvini gerçek bir mim harfine dönüştürerek iglâb ile) okutmak gerekir.

Kur'an okuturken bütün kuralları şifahen öğrencilere uygulamalıyız.³⁷ İlk etapta öğrencilerin “burada böyle yazmıyor” şeklindeki şikayet ve yakınmalarına aldırmadan tecvitli okumalarında gösterilecek ısrar, belli bir müddet sonra tecvitli okumayı öğrencilerde bir meleke haline getirecektir. Artık öğrenciler ihfa'yı öğrenmeden ihfa; idğamı öğrenmeden idğamı uygulamalı olarak yapabileceklerdir. Medlerin uzatımına, ğunnelerin yapılmasına, harflerin yerlerinden çıkarılmasına dikkat gösterilmelidir.

Okumada belli bir mesafe aldıktan sonra, uygulamada zaten yapılan tecvid kuralları yeri ve zamanı geldikçe en kolay olan konulardan başlamak suretiyle teorik olarak da verilmelidir. Bazı kimselerin yaptığı gibi önce tecvid kurallarını dikkate almadan kuralsız öğretmek ve belli bir müddet sonra da bu okuduğumuz Kur'an'ın bir de tecvitli okunması vardır diyerek ikinci defa Kur'an öğretmeye başlamak, Kur'an öğrenme işini zorlaştırmaktan, öğrencileri bıktırmaktan ve

³⁶ Arapça konuşma veya Arapça bir metni okumanın temelleri için bakınız: Hüsnî Şeyh Osman, *Güzel Kur'an Okuma*, s. 23 te 13 nolu dipnot.

³⁷ Çetin, Abdurrahman, *Kur'an Okuma Esasları*, Aksa Yayınları, İstanbul 1997, s. 29; Tayyar Altıkulaç'da öğretimde aynı tarzı tavsiye etmektedir. (Bak: Altıkulaç, *Kur'an Okumaya Giriş*, s. 6).

zaman israfı yapmaktan başka bir şey değildir. Her iki durumda tecrübe edilmiş en doğru ve pratik olanın, birinci tarz öğretim olduğu görülmüştür. Kutsal toprakları ziyaretimizde Arap aleminde de birinci tarzın Kur'an öğretiminde uygulandığını öğrenmiş bulunmaktayız.

C. HOCA VE MATERYAL DESTEKLİ KUR'AN ÖĞRETİMİ

Kur'an öğretiminde öğreticilerin öğrenciler üzerindeki ihtimam ve desteklerinin sürekliliği esas olmakla birlikte, öğrenciler, günümüzde sahip olduğumuz teknolojik imkanlardan da âzâmî ölçüde istifade ettirilmelidirler. Gerek video, CD, DVD çalar gibi görüntülü ve gerekse kasetçalar gibi görüntüsüz cihazlarla ehil okuyucu hafızların okuyuşları defalarca dinlettirilmeli, makam ve farklı nağmelerle öğrencilerin yetenekleri desteklenmelidir.

Kur'an öğrenen öğrenciler grup halinde iseler, öğretmenler grup içerisindeki öğrencileri iyi gözlemlemeli, ses güzelliği ve yetenek açısından farklı olan ve hemen mesafe kaydeden öğrenciler için yeni bir grup oluşturmalı, böylece icra ve öğrenim açısından farklı kimseleri onlara nispetle geri sayılabilecek diğer öğrencilerle birlikte oyalamamalıdır. Guruplandırma, öğrenciler tarafından bazılarının zeki ve bazılarının ise geri zekalı olduğu şeklinde yanlış bir algılamaya fırsat verilmeden yapılmalıdır.

Bahsettiğimiz bütün bu çalışmalar yaklaşık 3, 3,5 ay gibi bir zaman dilimi içerisinde yapılmalıdır. Artık Kur'an'ı Kerim'i yüzüne doğru ve sahih okumasını öğrenmiş öğrenciler, yüzüne okumalarında adeta bir hafız gibi kolay okuma seyrini elde etmeye başlamalıdır. Birkaç hatimle bu iş başarılabilir. Hafızlık yapma isteği olmayan kimseler, istedikleri kadar hatim yaparak okumalarını üst seviyelere getirebilirler.

II. HAFIZLIK EĞİTİMİ

Hafızlık yapacak kimseler için bu aşamadan sonra bizce farklı bir program yürütülmelidir. Hıfza çalışacak öğrencilere öncelikle her sahifeyi belli sayıda okuyup hocaya bir miktar dinlettikten sonra diğer sahifelere geçmek şeklinde, planlı yapılan bir hatim çalışması başlatılmalıdır. Örneğin başlangıçta öğrenciye ders olarak 5 sahife verilir. Her sahife dikkatlice ve tecvid uygulamalı olarak 10 defa okunduktan sonra hocaya dersin baş, orta ve sonlarından olmak üzere bölümler dinlettirilir. Öğretici dinlediği sahifelerde yapılan hatalar konusunda öğrenciyi uyarıp gerekli notları aldırdıktan ve 10 defa okuduğunu denetledikten sonra, verdiği yeni dersin ilk sahifesini örnek olması kabilinden öğrenci (ya da) öğrencilere okumalıdır. Bundan amaçlanan ise, kıraatın ağızdan (dudaktan) alınması gerçeğinden hareketle, okunan kelimeleri oluşturan harfleri seslendirmede ağız ve dudakların şeklini öğrenciye göstermek ve aynı tavrı gerçekleştirmesini sağlamaktır. Böylece öğretici ve öğrenci arasında bu ilimde bir usul olan arz ve

sema usulü³⁸ de gerçekleştirilmiş olur. Bu minval üzere yaklaşık 40 veya 45 gün devam edilir. Böylece 10 cüz bahsedilen şekilde okunmuş olur. Geri kalan 20 cüz için ders olarak verilecek sayfeler artırılarak 10 sayfeye çıkartılır. Aynı tarz üzere yaklaşık 40- 50 günlük bir zaman içerisinde kalan miktar okunarak hatim yapılır. Yine bu esnada ezber yapmaya alıştırmak için bazı küçük sûreler ve bazı aşr-ı şerifler hatim boyunca öğrencilere ezberletilir. Ardından ikinci hatim'e geçilir.

Buna paralel olarak okuma esnasında zaten uygulanan tecvid kuralları teorik olarak öğrenciye öğretilmeye başlanır. En kolay konulardan başlamak suretiyle en zor olan konuların öğretilmesi hedeflenir. Hangi konuların öncelikli olarak öğretilmesi öğreticinin inisiyatifine bağlıdır. Ancak bir konu iyice öğrenciye öğretilmeden diğer konulara geçmemek gerekir. Ders dinleme esnasında öğretilen konuların iyice öğrenilip öğrenilmediği ayetler üzerinde tatbikat yapılarak test edilmelidir.

Başlanılmış olan ikinci hatim için öğrenciye her gün 10 sahife ders verilmeli ve birinci hatimde olduğu gibi her sahife en az 10 defa okunduktan sonra yer yer dinlenilmeli ve diğer 10 sayfeye geçilmelidir. Tahmini olarak 65- 70 gün içerisinde ikinci hatim yapılmalıdır. Yine bu ikinci hatim esnasında da öğrenciye Yasin'i Şerif gibi bazı sûreler ve aşr-ı şerifler ezberlettirilmelidir. Eğer bu usul özenle yerine getirilirse her sayfeyi en az 20 defa okuyarak iki hatim yapmış bir öğrenci, Kur'an'ın hafızı olmuş biri gibi yüzünden çok rahat Kur'an okuyabilecektir. Şayet durumu zayıf görülen öğrenciler varsa (ki olmaması lazım), her sayfeyi birkaç tekrarlı bir hatim daha denenebilir. Hafızlık öncesi bu çalışma mutlaka yapılmalıdır. Bahsettiğimiz bu altyapı oluşturulmadan öğrenci ya da öğrencileri hafızlığa başlatmak hem öğretici hem de öğrenciler açısından birçok zorluklarla karşılaşmak hatta başarısız olmak anlamına gelmektedir.

A. EZBERLEME YÖNTEMİ

Kur'an'ı Kerim'i ezberlemek farz-ı kifâyedir.³⁹ Bir toplumda Kur'an hafızı bulunmazsa o toplum, içerisinde birini hafız olarak yetiştiremediği için toptan günahkâr olur. Kur'an hafızı olmanın ve onun mesuliyetini gerektiği şekilde taşımanın manevî değeri konusunda Peygamber Efendimiz'in övücü sözleri vardır. Hafızlık, değerini bilenler için Allah'ın insana en büyük lutfudur. Şimdi biz bunun değerinden ziyade burada ezberleme tekniğinden bahsetmek istiyoruz. Zira hafızlığın değeri bir başka çalışmanın konusu olabilir.

Kur'an'ı Kerim'i ezberlemeye gelince, İslam âleminde yaygın olan iki tarz vardır. Birincisi, bizim memleketimizde uygulanan bir tarz olmayıp, daha çok Arap âleminde yaygındır. Bu usul ile hafızlık yapanlardan dinlediğimiz kadarı ile, Kur'an'ı Kerim'in başından başlayıp sonuna doğru ezberleyerek bitirmeye yönelik

³⁸ Okuyuşu bir üstadın alan kişinin dinlemesidir ki, bu, öncekilerin metodudur. (Arz Usulü). Alan kişinin, üstadın dinliyor ve düzeltiyor olduğu halde onun huzurunda okumasıdır. (Telkîn Usulü). Bak: Hüsnî Şeyh Osman, *Güzel Kur'an Okuma*, s. 42.

³⁹ Hadimî, Muhammed Ebu Said, *Kur'an'ı Kerim'i Okuma Âdâbı ve Faziletleri*, (Haz: Yavuz Fırat), Kayseri 2007, s. 33.

bir yol uygulanır. Mesela, Kur'an'ın birinci cüzünün 1. sahifesi ezberlenir. Ders olarak verildikten sonra 2. sahifeye geçilir. Ardından 3. 4. sahife şeklinde devam ettirilir. Ezberlenen sahifelerin adedi fazlalaşınca önceden ezberlenen sahifeler unutulmasın diye tekrar onları tazelemeye yönelik dersler verilir. Yani bir yandan ileriye doğru ezberleme işlemi sürdürülürken, diğer yandan önceden ezberlenen yerler de tazelenerek ders olarak hocaya dinlettirilir. Öğrencilerin ezberleme kapasitelerine göre ezberlenen sahifelerin sayısı farklılık arz eder. Bahsettiğimiz şekil Kur'an hafızı olmak için bir ezberleme biçimi olmakla beraber, tercih edilecek bir yöntem değildir. Çünkü ilk bakışta böyle bir ezberleme biçimi, daha baştan insanın gözünü korkutmaktadır. Koskoca bir kitabın böyle karınca adımı misali bir ezberleme ile bitirilemeyeceği hissini insanda doğmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla daha baştan insana yıldırıcı ve caydırıcı gelmektedir. İkinci bir olumsuz tarafı ise, baştan sona doğru bir ezberleme olduğuna göre, Kur'an'ın ezberlenen son kısımlarına nispetle baş kısımlar daha sağlam olacak son kısımlar ise daha zayıf kalacaktır. Çünkü aynı emek her tarafa eşit şekilde verilememektedir. Nitekim bu usul ile hafızlık yapmış bir öğrencinin ezberinin ne derece sağlam olduğunu tespit için denediğimizde, bahsettiğimiz bu sakıncayı gerçek olarak o öğrencide tecrübe etmiş bulunmaktayız.

Bizim memleketimizde hafızlık yapma usulüne gelince, hafızlık yapanlar ya cüz başları veya cüz sonlarındaki sahifeden ezberlemeye başlarlar. Daha çok benimsenen tarz, cüz sonlarından başlamaktır. Buna göre hafızlık yapacak öğrenci cüz sonundan ilk sahifeyi ders olarak alır. Henüz ezberlenmemiş ve ezberlenmeye aday olan bu sahife⁴⁰ öncelikle yüzünden birkaç defa düzgün bir şekilde okunur. İmkânı varsa ezberlenecek sahife sahih okuyan hafızların ses kayıtlarından birkaç defa dinlenebilir. Ardından baş kısmından parça parça ezberlenmeye başlanır. Şöyle ki, sahifenin başındaki ilk ayetin birinci satırı veya uzun geliyorsa daha az kısmı üç defa yüzüne dikkatlice okunur. Ardından ezbere okunur. Bu sağlanınca ayetin devamından o kadar yer yine üç defa yüzüne okunur. Ardından ezbere okunur. Bu sağlanınca ayetin başından ezberlenen yere kadar yüzünden bir defa okunur. Ardından ezbere okunur. Bu sağlanınca yine ayetin devamından bir miktar yer daha, üç defa yüzüne okunur. Ardından ezbere okunur. Bu sağlanınca ayetin başından ezberlenen yere kadar bir defa yüzüne ve bir defa da ezbere okunur. Diyelim ki bu üç merhalede birinci ayet bitti. Bu ayetin ezbere yanlışsız okunması sağlanınca ikinci ayete geçilir. Birinci ayetteki yapılan işlem ayetin uzunluk ve kısalığına bakılmaksızın yine parça parça ve her defasında birbirine eklenerek aynı teknikle sonuna kadar ezberlenir. İkinci ayet de ezberlenince sahife başından ezberlenen yere kadar yüzüne ezbere okuma tekniği uygulanır. Yanlışsız okunduğu takdirde üçüncü yeni bir ayete geçilir. Bahsettiğimiz teknik, sahife boyunca ihmal edilmeksizin sonuna kadar ezberleyinceye dek sabırla uygulanır.⁴¹

⁴⁰ Henüz ezberlenmemiş bu sahifelere bazı yörelerde “ham, pişmemiş, çiğ” sahife; ezberlenmiş sahifelere de has, pişmiş gibi isimler verilmektedir.

⁴¹ Bu tarz ezberlemeye “parçadan bütüne” yöntemi denmektedir. (Bak: Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, s. 167).

Yine aynı yöntemi uygulayarak sahife sonundan başlanarak ayet ayet yukarıya doğru ezberleme biçimi de bazı yörelerde uygulanmaktadır.⁴² Fakat bu yöntem sahifeyi ezberlemede sahifenin birinci, ikinci ayeti şeklinde ayet başlarını hatırlamada birinci yöntemle nispetle daha faydalı olarak görünmemektedir. Bir de ezberleme tekniğinde her ne kadar ayet başlarından başlanarak ezberlense bile, tersine bir ezberleme (yani önceki ayet yerine bir sonraki ayet öncelikle ezberlendiği) için Kur'an'ın dizimine uygun düşmemektedir. Bu yönleriyle tercih edilmemelidir.

Ezberlenmiş bu sahife aradan bir iki saat geçtikten sonra unutulacaktır. Yani ezberlediğimiz sahifeyi ezber okumaya kalkışsak okumamız mümkün olmayacaktır. Bu gayet normal bir durumdur. Telaşlanmaya gerek yoktur. Bir müddet dinlendikten sonra sahife tekrar aynı yöntemle baştan sona doğru ezberlenmelidir. Bu takdirde ezberleyeceğimiz Kur'an metninin parça veya satır bakımından hacmi ilk ezberlemeye göre daha fazla olabileceği gibi, ezberleme süremiz de birinci ezberleme süresine nispetle daha kısa olacaktır. Mesela, ilk ezberlemede iki satırlık bir ayeti üçe bölerek ezberlemişsek, ikinci ezberlemede ikiye bölerek ezberleme imkânımız olacak ve dolayısıyla süre kısalmaktadır. Bu şekilde aynı sahife gün boyunca belli süreler istirahat ettikten sonra 4- 5 kez ezberlenir ve o şekilde uykuya geçilir. Sabah kalkınca ezberlenen sahifenin adeta zihin dünyamıza nakşolduğu fark edilecek ve ayet ayet baştan sona doğru tekrar ezberlenerek erken saatlerde ders verilip ikinci derse geçilecektir. Aynı yöntem takip edilerek yaklaşık 34- 35 günde hatim yapılmalıdır.⁴³

İkinci hatime başlarken öğreticiler öğrencilerinin ezberleme kapasitelerini öğrenmiş olacaklarından, iki sahife ezberlemeye gücü yetecek olanlara imkân vermeli ve böylece hafızlık süresinin kısaltılması hedeflenmelidir.

B. EZBERLERDE BAŞARI ÖLÇÜTÜ

Ezberleme eylemi, sesli olarak okunan bir metin için söz konusu olduğunda, o metnin yazılı olduğu yerden defa veya defalarca okunmak suretiyle artık o metne bakmadan da okunabilmesidir. Ezberleme işleminde biz görenler için, (körler hariç), ezberlenecek metni görmenin büyük önemi vardır. Zira ezberlenecek metne bakmak demek, o metni olduğu şekilde hafızaya geçirmek demektir. Biz bir metni ezberlerken, ona bakarak adeta onun resmini çekeriz. Ardından çektiğimiz bu resimdeki kelimeleri artık yazılı olduğu yere bakmadan okumaya çalışırız. İlave etmeksizin ve eksiltmeksizin okuduğumuzda işte o metin ezberlenmiş olur. Dolayısıyla ezberlenen metne çok bakmanın veya onu çok iyi görerek ezberlemenin, ezberlenen metnin sağlam oluşu bakımından önemi büyüktür. Bir metni ezberlemede onu görmenin yanında ona eşlik edecek diğer bir

⁴² Aynı eser, s. 167.

⁴³ Yaklaşık bir aylık zaman içerisinde hatim yapılarak tekrar başa dönülmesi usulü, Arap âleminde uygulanan birinci tarz hafızlık usulünde olduğu gibi insanı yıldırmayacak ve psikolojik olarak sıkılmayacaktır. Aksine her hatimde her cüzden yeni ezberlerin yapılacak olması, insana yeni sorumluluk, azim ve cesaret verecektir.

hususiyet ise, okunan metnin sesli olarak ezberlenmesidir. Bir metni sessiz bir şekilde defalarca okuyan kimse, içten okuma ile o metni ezberlediğini zanneder. O kişiye ezberlediği yeri size okumasını söylediğinizde, metni sesli olarak ezberlemediği için, okuma işine ses dahil olduğunda ezberlediğini zannettiği yeri okuyamayacağını görürsünüz. İşte bu, ezberlenen yerin sesli olarak ezberlenmesindeki önemini göstermektedir. Şayet sesli olarak ve metne iyi bakarak ezberlemiş olsaydı, ezberlediğini size rahatlıkla okuyabilecekti. Bu iki husus, ezberlemede asla ihmal edilmemesi gereken durumlardır.

Kişinin ezberlenen yerdeki başarısı ise, dersini hocaya verirken sahife veya sahifeleri yanlışsız veya en fazla bir iki takılma ile ezbere okuyabilmesidir. Yanlış veya takılmaların çok olması, ders alma esnasında okuduğu yeri hatırlayabilmesi için beklenildiği halde hatırlayamaması ve bu durumun birkaç defa tekrarlanması, henüz o dersin pişirilmediği anlamına gelmektedir. Bu sebeple öğrenciye dersini zayıf yapma veya derste kalma alışkanlığı kazandırılmamalı, dersini kuvvetlice yapmadığı halde dersi geçmesine izin verilmemeli, yeni derse geçme standardı daha baştan belirlenmeli ve buna sıkıca bağlı kalınmalıdır. Aksi takdirde ezberlenen sahife sayısı fazlaştığı zaman, bu ezberleme işlemi kendiliğinden son bulacak ve yürümeyecektir. Dolayısıyla her hatimde, bahsedilen ezberleme tekniğinden taviz verilmemeli ham sahifelerle birlikte has sahifeler de -sayıları ne kadar olursa olsun- birlikte sabırla ezberletilmelidir. Her hatimde tek sahife ilave ederek hafızlık yapılması halinde –ki bu en aşağı seviyedir- yaklaşık 20- 21 ayda Kur'an ezberlenmiş olacaktır. Kur'an öğrenme sürecinde geçirilen zaman bunun üzerine eklendiği takdirde, hafızlık için belirlenen 30 aylık süre yaklaşık olarak uzatılmamış olacaktır.⁴⁴ Ancak öğrenciler içerisinde zamanla iki hatta üç ham sahife ezberlemek suretiyle hafızlık yapanlar olabilecektir ki, bu hafızlık süresini oldukça kısaltacaktır.⁴⁵

C. ÖĞRETİCİLERİN SORUMLULUĞU

Kur'an Kurslarında verimin artırılması ve hedeflenen zaman içerisinde hafızlık eğitiminin bitirilebilmesi için öğrencilerden daha çok öğreticilere sorumluluklar düşmektedir. Öncelikle öğreticiler bu müesseselerde çalışmaya gönülden rıza göstermeli ve fedakârlıkta bulunmalıdırlar. Zira bu iş, daha fazla zaman ayırma, ücret azlığı, gereğinden fazla ilgi, alaka ve çeşitli zorluklara

⁴⁴ Kur'an Kurslarında bir öğrencinin 30 ayda (2,5 sene) hafız olması hedeflenmektedir.

⁴⁵ İstanbul'da bir Kur'an Kursunda kursa gelen öğrencilerden ön eleme ile seçilen 10 öğrencinin hafızlık öncesi bir çalışmaya tabi tutularak her sahifeyi CD eşliğinde 10 defa okuyup daha sonra da her öğrenciye ayrı ayrı hoca tarafından okutularak 20 defa okunması şeklinde bir alt yapı oluşturdukları ve bu öğrencilerin 120 iş günü gibi kısa zamanda hafız olacaklarının umulduğu şeklindeki haberler sevindiricidir. Bak: (Bayraktar, *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, s. 205). Zeki ve yetenekli öğrenciler için bu gibi durumlar mümkün olmakla birlikte istisnâi olup her öğrenci için imkan dahilinde olan şey değildir. Kanaatimizce hafızlık eğitiminin iyice oturup ezberden her an rahatlıkla okunabilmesi için istikrar bulacağı bir zaman dilimine ihtiyaç duyduğudur. Bu da, zeki öğrenciler de dahil yaklaşık bir yılı geçen bir süreçtir. Aksi takdirde bahsedildiği şekilde ezberlemelerin, ateşin parlayıp sünmesi gibi yoğunlaşmanın bırakıldığı andan itibaren tekrar zayıflaması hatta unutulmaya yüz tutacak olmasıdır.

katlanma gibi fedakârlıklarda bulunmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla ders konusunda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmakla birlikte bu fedakârlıkları göze alabilecek kimseler bu kurumlarda istihdam edilmelidir. Yine hıfz çalıştırması yaptıracak kimselerin aynı şekilde hafız olmaları büyük önem taşımaktadır. Öğretici, öğrencisi yerine sanki kendisi hafızlık yapacakmış gibi, bu konuda onlara gereken ihtimamı göstermeli, yerine göre hocası, yerine göre arkadaşı, abisi, ablası, anne babası ve dert ortağı olmalı, zaman zaman problemler yaşayan öğrenciyi rahatlatmalıdır. Unutulmamalıdır ki, öğrenciden alınacak yüksek verim, öğreticinin öğrencisine olan ilgisi ve motivasyonu sayesinde mümkün olacaktır. Eğer öğretici ile öğrenci arasında bu bağlar kurulamıyorsa, ne kadar iyi yöntemler uygulansa da başarılı olunması mümkün değildir. Öğreticinin, gerek yüzüne Kur'an öğretmek ve gerekse hafızlık yaptırmak gibi işlerde, hakkıyla ilgileneceği kadar öğrenciden sorumlu tutulması lazımdır. Tecrübe ile sabittir ki, vüs'atin üzerindeki yükler, başarıyı engellemektedir.

Yine öğretmenler dinsel anlamda gerçekleşecek sosyal etkinliklere öğrencileri iştirak ettirmeli, Kur'an okuma gibi benzer görevler vermelidirler.

D. DERS DİNLERKEN DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

Hafızlık çalışmalarında yine sahih okumaya dikkat edilmeli, hadr (okumanın en hızlısı) usulünün dışına çıkılmamalıdır. Yani tecvid kuralları ihmal edilmemeli, uzun medler en az iki elif çekilmeli, ğunneler tutulmalı, ihfa, izhar ve idğamlar yapılmalıdır. Bazı yerlerde şahit olduğumuz kadarıyla, hafızlık yapan öğrenciler o kadar hızlı Kur'an okuyorlar ki, onları takip etmek neredeyse mümkün olmamakta hatta harf ve kelimeler birbirine karışmaktadır. Sahih okumasını öğrenemeyen kimseler sonuçta hafız olsalar da, kalitesiz ezber bir şeye yaramamakta, böyle kimselerle yeniden uzun zaman uğraşmak gerekmektedir.

Kur'an Kurslarında hafızlık yapan öğrenciler, hafızlık esnasında mümkün mertebe başka şeylerle meşgul edilmemelidir.⁴⁶

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi hafızlık yapan her öğrenciden mutlaka her gün ders alınmalı, dersler baştan sona mutlaka dinlenilmeli, mümkün mertebe az yanılmalarla kabul edilmeli, çok yanılma ve derste kalma gibi kötü bir alışkanlığa asla meydan verilmemeli, normalde haftada 1 gün istirahat verilmek suretiyle her hatim 34- 35 gün içerisinde bitirilmelidir. Zira ezberlenen yerlere (yani ikinci hatim ya da hatimlere) yaklaşık 34- 35 gün içerisinde tekrar dönülmeli, önceden ezberlenen yerlerin bundan daha uzun zamanlara tahammülünün olmadığı bilinmelidir.⁴⁷ Bazı Kur'an Kurslarında başlanılan bir hatmin ancak 45- 50 gün

⁴⁶ İtikat ibadet ve ahlak gibi dersler hafızlığa hazırlık döneminde verilmeli, yapılabilecekse daha çok ileriye yönelik mesela Açıköğretim Lise ve Mesleki Açıköğretim İ.H.Lisesi gibi okullara kayıt yaptırarak oralardan mezun olmaya yönelik çalışmalara yönlendirilmelidirler. Her Kur'an Kursunun imkan ve şartları farklılık arz edeceğinden duruma göre hareket edilmelidir.

⁴⁷ Kur'an Kurslarında hafızlık yapmaya çalışan erkekler için belirlenen sürede, hatta zorlanmaksızın mümkünse daha az zamanda hıfzı tamamlamak çok önem arz ettiği gibi, bu durum kız öğrenciler

içerisinde bitirilebilmesi, hafızlık için belirlenen süreyi iki katından daha fazlasına çıkartan bir durumdur.⁴⁸ Dolayısıyla zamanın çok iyi değerlendirilmesinde asla ihmal gösterilmemelidir.

SONUÇ

Sonuç olarak, okuma anlamına gelen Kur'an'ı Kerim'in kıraatı, tecvid disiplini içerisinde kendine has bir okuma keyfiyeti taşımaktadır. Bunda Kur'an harflerinin doğru seslendirilmeleri ve terkip halinde doğru telaffuz edilmeleri, sanatsal icra yönünden "okuma"nın özünü teşkil etmektedir. Aynı şekilde Kur'an metninin ezberlenmesi de müslüman birey ya da bireyler için bir vazife ve güzel bir haslet olup, verimli bir şekilde ezberlemek için bağlı kalınması gereken yöntem ya da yöntemler mevcuttur. Bu meyanda sorumluluk bilincine sahip öğreticilerin ve gerekli şartları haiz müesseselerin varlığı da önemlidir. Özetle, önemli bir iş olarak bu müesseselerde usulüne uygun gerek Kur'an öğretimi ve gerekse hafızlık

---

için de önemlidir. Öğrendiğimiz kadarıyla bazı Kız Kur'an Kurslarında, (hanefi mezhebine göre, adetli iken bayanların Kur'an okumalarının caiz olmaması sebebiyle), kızların özel günleri dikkate alınarak hafızlık eğitimi esnasında hıfz çalışmalarına ara verilmektedir. Böylece hatim yapma süresi normalde 34- 35 günde olması gerekirken bu süre 45- 50 güne kadar çıkabilmektedir. Dolayısıyla hatime başlandığında ezberlenen birçok sahifenin üzeri ikinci hatime başlarken küllenmekte hatta tamamen unutulabilmektedir. Bu durum yukarıda bahsettiğimiz gibi ezberlenen yerleri yeniden ezberleme gibi zorluklarla öğrenciyi karşı karşıya getirmekte ve haliyle hıfz için belirlenen süreyi iki, hatta iki buçuk katına çıkarabilmektedir. Hafızlık tecrübemizden öğrendiğimiz kadarıyla "ezberlenen yerlerin korunması"nın, hatimler arası sürenin, bir buçuk veya iki katına kadar çıkmasına tahammülünün olmadığıdır.

Bu sebeple haneefi mezhebinin bu konudaki görüşünü bayanlar için hayatın önemli bir prensibi kabul etmekle birlikte, sadece hafızlık eğitimi dönemine ait olmak üzere, bu çalışmayı yapan kızlarımızın, "aybaşı ve lohusa olanın ezberden Kur'an okumaları mekruh değildir" şeklindeki mâlikî mezhebinin bu konudaki görüşünü bir zaruret olarak taklit etmelerinin uygun olacağını düşünmekteyiz. (Daha fazla bilgi için bak: Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, (çev: Ahmet Efe ve Arkadaşları), İstanbul 1994, I/359; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, İstanbul 1985, I/38; Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s. 128). Böylece özel günlerde Kur'an'ı Kerim'e dokunmaksızın sadece ona bakarak hıfzın sürdürülmesinin, yapılacak çalışmayı kolaylaştıracağı, zaman ve maddî israfa imkan bırakmayacağı görülecektir.

Yine bir ilim adamının konuyla ilgili görüşünün tercümesini aynen nakletmek istiyorum: Kur'an okumak için "erkeğin, cünüplükten yıkanmış ve temizlenmiş olması, kadının da hayız ve nifastan temizlenmiş olması gerekir. Allah Teâlâ'dan güzel feyiz alabilmek için, erkek ve kadının, küçük hadesten temizlenmiş olmaları yani abdestli bulunmaları efdal'dir. Bununla beraber ibadet (sevap kazanmak) maksadıyla veya ezberlemek veya öğrenmek yahut da öğretmek için abdestsiz Kur'an okumak caizdir. Çünkü abdestsiz okumayı yasaklayıcı Kur'an'dan bir delil yoktur ve abdestli olmayı şart koşan hadisler de sahih değildir. Diğer taraftan alimler, öğretmen olsun öğrenci olsun kadının, öğrenmek veya öğretmek (egzersiz yapmak) amacıyla hayızlı veya nifaslı olarak Kur'an okuyabileceğine fetva vermişlerdir. Çünkü bunda zaruret vardır." (Bakınız: Hâlidî, Salâh Abdulfettâh, *Kur'an'ı Anlamaya ve Yaşamaya Doğru*, (çeviren: Yusuf Işıcık, 2 Kaynak Yayıncılık, Ankara 1988, s. 51).

⁴⁸ Hafızlık için belirlenen resmi süreye rağmen, daha çok yönemsizlik, disiplinsizlik ve ilgisizlik gibi sebeplerden dolayı belirlenen sürenin iki, hatta iki buçuk katına çıkartılmasına meydan vermeye kimsenin hakkı yoktur. Zira normal sürenin uzatılmasının, hem kurum hem öğretici ve hem de öğrenci ve ebeveynler açısından maddi ve manevi kayıptan başka bir şey olmadığı bir gerçektir.

eğitimi açısından belirlenen süre içerisinde amaçlanan verim ve kalitenin gerçekleşmesi, öğrencisinde sorumluluk güdüsünü oluşturmakla birlikte, işini adeta sevda haline getirmiş fedakr öğreticilerle ancak mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abidîn, Alâuddîn, *el-Hedyyetu 'l-Aliyyeh*, İstanbul 1984
- Altıkulaç, Tayyar, *Kur'an Okumaya Giriş*, D.İ.B. Yayınları, Ankara 1995
- Aydın, A. Rıza, *Kur'an Kursu đreticilerinin Mesleki Sorunları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, OMSBE, Samsun 1991)
- Bayraktar, M. Faruk, *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları zerine Bir Araştırma*, İstanbul 1992
- Kur'an Kurslarının Sorunları ve Geleceği İle İlgili Bazı Düşünceler*, (Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu), Kayseri 2003
- Belviranlı, Ali Kemal, *Kur'an Rehberi*, Nedve Yayınları, Konya 1981
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *şuabu 'l-İman*, (mahtut),
- Bilmen, . Nasuh, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul 1962
- etin, Abdurrahman, *Kur'an Okuma Esasları*, Aksa Yayınları, İstanbul 1997
- DA*, İstanbul 1995
- Hadim, Muhammed Ebu Said, *Kur'an'ı Kerim'i Okuma db ve Faziletleri*, Haz: Yavuz Fırat, Kayseri 2007
- Hallâf, Abdulvehhâb, *İlmu Usuli'l-Fıkıh*, İstanbul 1984
- Hâlidî, Salâh Abdulfettâh, *Kur'an'ı Anlamaya ve Yaşamaya Doğru*, (eviren: Yusuf Işıcık, 2 Kaynak Yayıncılık, Ankara 1988
- Hsn, şeyh Osman, *Güzel Kur'an Okuma*, (ev: Yavuz Fırat), Ankara 2006
- Keyl Nuhtie fil İmlâ*, Cidde 2005
- İbn Cezerî, *Mukadime-i Cezerî*, Haz: M. Sadi genli, Birinci baskı,2000

- İbn Rüşd, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetu'l-Müctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*, İstanbul 1985
- İbrahim Mustafa ve arkadaşları, *Mu'cemu'l-Vasît*, Tahran, ts
- Karaçam, İsmail, *Tecvid Bilgisi ve Kur'an'ı Kerim'in Kıraatı*, Serhat Yayınları
- Kârî, Ali b. Sultan, *el-Minehu'l-Fikriyye alâ Metni'l-Cezeriyyeh*, H. 1308
- Koç, Ahmet, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, Ankara 2005
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Cam'i li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut
- Mağnisî, Ahmed İbn Muhammed, *Terceme-i Cezerî*, İstanbul 1280
- Pezdevî, *Usul*, (*Keşfu'l-Esrâr*), Beyrut ts
- Sicistânî, Ebubekir Abdullah b. Ebî Davud Süleyman b. el-Eş'as, *Kitâbu'l-Mesâhif*, Mısır 1936
- Sirâcuddîn, Abdullah, *Tilâvetu'l-Kur'ani'l-Mecîd*, Halep 1984
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut ts,
- Zerkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâhîlu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Mekke
- Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, (çev: Ahmet Efe ve Arkadaşları), İstanbul 1994